

דברי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים
כרך תשיעי • חוברת 1

**בעיות בתורת ההגה והצורות
של עברית המקרא
פתרונות קודמים וחדשים**

מאת

يهושע בלאו

ירושלים תשס"א

כל הזכויות שמורות לאקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, תשס"א

סודר בידי יהודית שטרנברג

הרצאה לזכר שלמה מורג

בעיות בתורת ההגהה והצורות של עברית המקרא פתרונות קודמים וחדשים

מאת

יהושע בלאו

לא אחת המרצה הרצתה זיכרנו מתקשה למצוא נושא הקשור אותו עם תחום התעניינותו של עמיתו שהוא מקדים לו את הרצתו. אולם הערב היה קל מאד לבחור סוגיה להרצאה. עמיתו וידינו שלמה מורג ז"ל לא רק מלמד קפדן ועמוק היה אלא אף רחב אופקים, ומחקרו הקיפו שפות שמויות ורכות ותחומי עין מרובים. מבין האפשרויות הללו-עתות בחרתוי לעסוק בדקוק ההיסטורי של לשון המקרא. שלמה מורג ואני לימדנו שנים בצוותא את דקדוק לשון המקרא בחוג לעברית של אוניברסיטת תל-אביב ולא אחת החפפלוינו בסוגיה זו או זו שנטקלנו בה בהוראותנו. כך זכרנו אני בכירור שמדובר במקרה אחד בשיטה הנוחה כל כך לקרוואת הגאים הפרוטורשימים לפי הגאים שנשארו בעברית (לדוגמה צ₁, צ₂ וצ₃).

יש מהهو מסחרר בעיסוק בדקוק ההיסטורי. אתה אוסף את העבודות, עורך אותן בסדר כלשהו ובולש אחר נקודות תורפה במבחן כדי להסבירן בהנחה זו או זו, ואתה כאילו שליט כל יכול, בונה עלמות ומחירבם, עוקר הרים וטוחנים זה זהה. נכוון, מסקנותיך כהררים התלויים בשערה, ואילו הפילולוגיה במוקן המצומצם של המילה, הניסיון להבין טקסט לעומקו מתוך ניתוח צורתיו ו邏輯י, מאוששת יותר ורב יותר הסיכוי להשזר את העבודות כמותה שהן. והנה למקרה הודהות שבבחזור תופעות היסטוריות יש מהו מעורר ומשפר בניסיון לעורן את העבודות מחדש ולמצוא להן הסברים חדשים כשאתה מסדר את העבודות כראות ענייך מכל הבדיקות ובכלן הבחינה ההיסטורית. אך דואך על רקע זה של חוושת שליטה סוביינית בכינול בעבודות, של הרגשת שלטון כולל יכול, החוקר מצוה להיזהר שבעתים שלא יהיה מחוכם ושנון מדוי, שלא יסתנוור מיצר החידוש ושלא יתאהב מתוך נרקבויות ברענוןותו הוא ובחריפות ניתחו, שהרי לפום חורפה שבשתתא. הכנוי הלווזי, ingenious, השיך בהחלט לשדות הסמנטיים החיביים, לא אחת דבק בו טעם שלילי כשהוא מוסב לחוקר תולדות הלשון הבונה גדולים פורחים באוויר. ככל שסוגיה נדשה יותר וגזרלי החוקרים כבר הבינו את דעתם עליה וניתחו והציעו את הפשטות המתקבלים על הדעת, כן גדרה

הסכמה שמתוך רצון סrk לחדר יוצעו תפיסות מבריקות כביבול, המנסנורות את הקוראים ואת המציג, אך כל ניתוח שקויף על נקלה את פגמייה. אביא להלן שלוש סוגיות מן הדקדוק ההיסטורי של המקרא; עסקתי בהן בעבר, ואני מקווה להרחיבן ולהוסיף עליהן ואף לראותן פה ושם מזויות ראייה שוניה.

דיברתי על חומר הودאות האופף את הדקדוק ההיסטורי. בדרך כלל אין להגייע לידי ודאות כלשהי אלא במקרים הספורים שהחוקר מנסה בהם לסתור תאוריה קיימת. סבירה כזאת דזוקא עשויה להיות מאוששת בדיק מפנוי שכולה שלילה וכל מטרתה להוכיח שמסקנה היסטוריית מסוימת אינה יכולה להיות נכונה, כי היא מכילה סתרה פנימית. אם אמנים השערה ההיסטורית שלילית זו מצליחה לקעקע את התאוריה הקודמת, היא עשויה להתקבל על הדעת ואך בدرجת הסתברות גבוההה. אפתח את דברי בשתי תאוריות שליליות מעין אלו.

אחד מקוו הלשון הבולטים המאפיינים את העברית היא שפתה אינו נחטף בהברה פתוחה שלפני הטעם (כצפי וכפי שאכן, הוא נחטף בארכמית ובלהגמים ערביים מודרניים רבים), ולא זו בלבד אלא הוא אף משתנה (ושמא מהארך?) לפחות; גם חיריק במצב זה לעתים אינו נעה אלא אף משתנה (ושמא מתארך?) לצירה (מעין: *ךְרוּ, יִשְׁנָה*). מה מעמד קמץ וצירה פרה-טורניים אלו? כלום הם מייצגים תנועות קצירות בשינויו איכות בלבד לעומת וחיריק, או שמא הם באמת תנועות ארוכות ממש? דעתו החוקרים חלוקות בעניין. גרים מה¹ ו'ואן² לא חשבו את התנועות הפה-טורניות בהברות פתוחות לארוכות (משם), אולם ברוקלמן³, למשל, סבר לדוברי עברית אבד, בהשפעת הארכמית, הקשר לבטא תנועות קצירות בהברות פתוחות בלתי-מוחטעת ועל כן הארכון הארכה מלאה, כדי לשמר את מבנה המילים העבריים. הדעה שתתנוועות בהברות פרה-טורניות פתוחות ארוכות הן נתבלה במדוע מארס ברוקלמן את מאמוריו⁴ שניתח בו שמות עצם פרטיים עבריים שנשאלו לסורית (נטטוריאנית) ולערבית, שתי לשונות המסמנות תנועות ארוכות, והראה שבמלילים שאולות אלו התנועות הפה-טורניות שבברבות פתוחות ארוכות הן, מעין נטען בסורית ו-*ibrahîm*⁵ בערבית. דעתו נתבלה.⁶ אולם אפשר להוכיח שהצעה חריפה ומקבילה זו לכודה במוגל קסמים, כי היא מתעלמת מחוקי הברות שבארמית, שיש להתחשב בהם לא רק באשר לסורית (הארמית) אלא אף באשר לערבית, שהרי הערבים שאלו את המשות הפרטיים העבריים לא היישר מן העברית אלא בתיווך הארמית,

1 H. Grimme, *Grundzüge der hebräischen Akzent- und Vokallehre*, Fribourg 1896, p. 34
חובן לקצירות ממש.

2 P. Joüon, *Grammaire de l'hébreu biblique*, Rome 1923, p. 23
באורכן.

3 C. Brockelmann, *Grundriss der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen*, Berlin 1908–1913, I, p. 101
C. Brockelmann, *Zeitschrift für Assyriologie*, 14 (1899), p. 343

4 G. Bergsträsser, *Hebräische Grammatik*, Leipzig 1918–1929, I, p. 117; H. Bauer & P. Leander, *Historische Grammatik der hebräischen Sprache des Alten Testamentes*, Halle 1922, pp. 238–239; H. Birkeland, *Akzent und Vokalismus im Althebräischen*, Oslo 1940, pp. 8–11

בעיות בתורת ההגה והצורות של עברית המקרא

ובארמית⁶, כידוע, תנועות קוצרות נחטפות לפני הטעם. לשם הבהיר העניין (ורק לשם כך) הבה נניח שהתנוונות הפה-טונית בהברות פتوחות היו קוצרות ושהקמן והצירה מייצגים שינויי איות בלבד. אם כן, כששאלה הארמית למשל את נִתְן מִן העברית, לא יכולו דוברי הארמית על-פי מבנה לשונם לבטא תנועה קצרה בהברה פטווחה בלתי-מושעתה. אולם לו עתק נִתְן, כפי שהייב המבנה הפוני של הארמית, היה ניתק בזה דמיון הצלילים אל נִתְן העברי המקורי. על כן התאפשר דוברי הארמית לשמר על ההברה *na*; לשם כך יכולו לאחד משלני האמצעים: הם יכולים להכפיל את העיצור *t* שאחריה (*nattān*) או להאריך את *ha*. שהרי לפי חוקי הברות הארמית רק תנועה ארוכה יכולה במצב זה (*nātān*). נמצאנו למדים שגם היו היו התנוונות הפה-טונית שבברות פטוחות קוצרות בעברית, בಗל מבנה הברות באրמית הן היו עלולות להיעשות ארוכות, כי כך נשתרמה *a* המקורית בעברית. אין אפוא להסיק דבר ממציאות תנועות ארוכות באրמית במצב זה באשר לעברית, שלא דעת ברוקלמן והholekim בעקבותיו. הוא הדין למיללים ערביות, שכאמור נשאל במשמעות הארמית. לפניו שהושאל, למשל, מארמית לעברית *ibrāhīm** – *יבָּה* קטרה (בנהה שהתנוונות הפה-טונית בהברות פטוחות אכן היו קוצרות), לא יכולו הארמים לקיים מילה זו בתנועה *a* קטרה בהברה פפה-טונית פטווחה ונאלצו להחטפה (*ibrāhīm**). אך כדי לקיים את דמיון המילה לאברהם, והארכה *ha* שבארמית וכן הגיע שם זה לעברית. ההתעלמות הזאת מהתנוגות הארמית מפליאה במוחך, שהרי ברוקלמן והholekim בעקבותיו ייחסו את ההארכה הפה-טונית בהברות פטוחות בעברית להשפעת הארמית חל בדיורום של דוברי הארמית עצמה: על כן הימצאות תנועות ארוכות במעדר זה במיללים השוואות מן העברית יכולה לשף קו לשון באրמית שמקביל במדוקע לעברית, והוא הדין, כמובן, למיללים ערביות שנשאלו לעברית באמצעות הארמית. אין זאת, כמובן, ראייה שהתנוונות הפה-טונית שבברות פטוחות היו קוצרות, אך אין גם כל הוכחה שהיו ארוכות. אין אפוא להתחשב בשאלת שמות עצם פרטיטים ערביים לארמית ולערבית וראוי לבקש ראיות אחרות לכמוון של התנוונות הפה-טונית שבברות פטוחות.

קו הלשון השני שעסק בו הוא מבטא שבלת במלחמת גלעד ואפרים. לפי המסופר בשופטים יב:ו, לאחר שהביסו בני גלעד את בני אפרים הם ארכו לפלייטי אפרים במעבות הירדן, וכאשר בא לירדן איש מפליטי אפרים כשהוא מסתיר את זהותו 'יאמרו לו' אמר-נא *шибולת* ויאמר *'סיבולת'* ולא יcin לדבר כן [כלומר]: לא דבר דבר נכון ויאחו אותו וישחתו (שם). הרקע הלשוני נראה ברור לחולוין: בני אפרים ביטאו את המילה *шибולת* בס-ו, וכיוון שמדוברים היה שונה מדבראים של בני גלעד, נחשפה זהותם. מן הסתם *'шибולת'* נבחרה לסמה באקרואי וכל מילה שהכילה שיכלה לשמש למטרה זו. אין לטעון שהיא חסכווי

6 עיין: J. Blau, *Topics in Hebrew and Semitic Linguistics*, Jerusalem 1998, p. 268 (להלן: מושאים). דברים אלו לקוחים מותך בshortlist בלחימת גלעד ואפרים. לפי M. Black & G. Fohrer (eds.), *In Memoriam Paul Kahle*, Berlin 1968.

7 ברוקלמן, דקדוק (לעיל, הערא 3) ובעקבותיו ברגשטרס (לעיל, הערא 5) קבעו שתופעה זו מאוחרת בעברית, באודר ולאנדר (לעיל, הערא 5) וכן בירקלנד (לעיל, הערא 5) הקדימה, אך לנו אין עניין בכך כאן.

יurther להשתמש במילה קרצה יותר בעלת ש' (מעין "שיר").⁸ איני חושב שבקביעת ספסמת היכר חילאים מקרים בהברות. ואם תרצה, תוכל אף לטעון שההפק, מילה קרצה הייתה מקדמת את תשומת לבו של איש אפרים ב-ש', ואילו מילה ארכחה יurther התאימה יותר להשגת המטרה והזורה לגרים שפליטי אפרים יבטאו ש' באופן טبعי לדרך להגם. למולנו, אין ספק מה היא ש' שב'シבולות' בשתי הוראותיה, בין שמדובר בתכואה, בין שמדובר בזרם מים,⁹ ואין אנו נאלצים להחלט איזו ש' מייצגת בה. עודותן של שונות שם מראה באופן חד-משמעי ש'שיבולת' בשתי הוראותיה פותחת במה שכינה פרופסור מורג ש',¹⁰ ודי לנו להביא את המקבילות הארכמיות: בארכמית יהודית ארץ-ישראלית 'שובלה' (בסורית 'שבלא') במשמעות ש'שיבולת התכואה, ר'שובלתא דנהרא' (בסורית 'שבלא דנורא') בהוראת ש'שיבולת הנهر. אין לטעון כלל ש'שובלתא / ש'בלא דנהרא' שבארמית יהודית ובسورית אינה צורה חיה אלא בכואלה של 'ש'יבולת הנهر' של המקרא, ועל כן אין בה ראייה מהות העיצור הפותח, שהרי 'שובלתא דנהרא' מתועדת בטקסט סיורי מדורי ארמי קדום יחסית, במשמעות עממית, המשקפת ארמית חיה (ויקרא רבא, מהדורות מ' מגליות, ירושלים תש"י-ג-תש"ח, עמ' תחת, שורה 3): 'י'בת להון שובלתא דנהרא ושתפה ית hon', רוצח לו מור פגעה בהם ש'יבולת הנهر ושתפה אוטם'. על כך מיהוספת עדות **שְׁבָלֶה** העברית בהוראת ש'שיבולת התכואה. מהווות ומואוששת אפוא הדעה המקובלת דורידורות שבני אפרים לא 'הכינר' לבטא ש'ושבלשונם לא היה אלא שורק אטום לא-אנציזי אחד, הוא שסומן בס'.¹¹ ידועות לנו לשונות שם שמצבחת השורקים הצטמצמה בהן כך, כגון במבטא המסורתי של גען

8 של א. ארליך, *Randglossen zur hebräischen Bibel*, Berlin 1908–1914, III, p. 8 (124), שברובו הופיעו הצעיר שرك במילה 'шибולות' (חן דעתך: שכאן ת רפה, כלומר ביטאו בני אפרים ס במקום ש בהשפעתה ת הרפה). רק אם נקבל את הדעה שירופי A. Ungnad, *Hebräische Grammatik*, Tübingen) בגדפס'ת חל כבר באلف השני לפני הספירה (הערכה של א. ארליך, 1912, p. 35, § 999 והשබות; עיין למשל: ברגשטרס (לעיל, הערא), גם דעתו של אדר (לעיל, W.R. Garr, *Dialect Geography of Syria-²⁰⁹*, עמ' 209; זומה, לנראה, גם דעתו של אדר (לעיל, Z.S. Harris, *Development of the Canaanite Dialects*, New Haven 1939, p. 66, § 42) הבית הראשן אין הרופי נזכר. השווה גם אל דבריו הרים (בגדפס'ת היה מוקדם, השערת ארליך דוחקה ורוחקונה).

9 מאחר שבסמתה היכר אנו עוסקים, הבחירה בה שיריותה לחלוין ואין יתרון להוראות יוזם נהר' רק מפני שהARIOע התרחש ליד נהר הירדן, כפי שטענו הן מפרשים מסוותיהם הן חוקרים חדשים; ביחס הדגש את ההכרח ככינול להבן את "шибולה" כ"שיבולת נהר" סוויגרס (להלן, עמ' 8). בעת מצור ירושלים ב-1948, למשל, אני זוכר שהשתמשו לסתמה במילימטרים שירוטיתות שהיכלו פֶּדוֹשָׁה, רק מפני שהערבים לא יכולו לטבען, ללא קשר לאורך המילימטרוניות.

¹⁰ אמן ביטן הקביל את ש' 'шибולת' אל ש' שמית קדומה על סמך הוקבלה אל ס' מהרי וסבר שבני אפרים שמרו על מבטה 'шибולת' ('סיבולות') A.F.L. Beeston, 'Hebrew *Sibboleth*' (and *Sobel*'), *Journal of Semitic Studies*, 24 [1979], pp. 175–177 הנוחים של רנדסבורג ולפיהם ס' מהרי עשויה להקביל אל ש' שמית קדומה (G.A. (Rendsburg, *Journal of Semitic Studies*, 33 [1988], pp. 255–257) ואכן, ס' מהרי עשויה ליעց ש' פרוטור-שמי, כפי הנראה בהשפעת העברית. עם' 261–259). אין בידינו עדות למבטא ש' שמאלית בלהג' בני אפרים. כולם עדין היה נבדל ובוთא כהגה צדי אשר שמא נחדרה עם. ס' שי הוקרים שככלו בין ס' ובci, כגון עזראט ('עין עליון להלן, עם' A. Speiser, *A Historical Commentary on Biblical Hebrew*, London 1966, p. 172, n. 2).

A. Sperber, *A Historical Grammar of Biblical Hebrew*, Leiden 1966, p. 172 ;(5)

בעיות בתורת ההגה והצורות של עברית המקרא

ובלהגים מוגרביים, ושם גם באשורית המאוחרת.¹² אין אנו יודעים, כמובן, את גונת המדויק של ס, אך מבחינה פונטמית אין לכך ממשמעות.¹³ לנוכח מצב עניינים לשוני ברור כל כך מצפים להסכמה כללית בסוגיה זו במחוקר, ולא היא! אכן, מתגלה כאן תופעה מرتתקת אך מעצבה למדי במנגנון הפעילות האקדמית המדעית. התעקשותה יתרה האובייסיבית קמעה בסוגיה זו, וכמווה בסוגיות רבות אחרות, נובעת מיצר החידוש שהזכרתי לעיל, ממה שכינה המוזרchan הדגול סנוק הורגוניה (C. Snouck Hurgronje), כפי שהוא למד מסימון הופקינס,خالفת נזקן 'אם תתנגד [לדעתה המקובלת], יוכורך'. הרצון לחדר ולפחה את רישימת הפריטומים דחפה את הפשת, שהרי את הפשת כבר הבינו חוקרים קודמים ואינו יכול עוד לשמש חומר גלם למחקרים חדשים. לשיא האבסורד מגיעה הקביעה משנת 1992¹⁴ כאלו רק חוקרים מעטים דוגלים היום בדעה שבני אפרים בטוא ש-כָּס!

את תקופת המחבר החדש פתח י' מרקארט לפני לא פחות מ-112 שנים. בשנת 1888 פרסם את מאמרו 'שְׁבֵלֶת = ephreimitisches Schbelow'¹⁵. אל מרקארט עצמו אין לבוא בטענות שיצר החידוש הוא שהוליכו שלו. מרקארט שאל שאלה הגיונית לכאהורה ונינה ליישבה לפי מצב המחבר בזמנו. הוא הקשה איך יתכן שבדייבורם של בני אפרים נעהקה ש אל ס, והרי שומרון, עיר בירתם של בני אפרים, נכתבת ב-שׁ. לא קשה להסביר על קושיה זו, שהרי היא מתעלמת מעצם הדבר שמסורתנו משקפת לא את מסורת בני אפרים, שנהרשה עם חורבן מלכיהם, אלא את מסורת בני יהודה וירושלים מרכזם, שאכן נשתרמה בה שׁ ושורמן נဟגה בה ב-שׁ ימנית. מרקארט, שางב נתבללו אצלו ס ו-שׁ שמאלית, חושב ש-שְׁבֵלֶת' במשמעות זום התחילה ב-שׁ, ובני אפרים שמרו על הברה זה שלא כבני גלעד. השערה זו כשהיא עצמה לא הייתה מופרכת מלתחילה בתקופתו של מרקארט (שלא כהפרוכה הברורה היום), שהרי בתרגומים יוושלמי לבראשית פרק מא (עיין להלן) 'шибולים' (תבואה), מתרגםות ב'תובל', ומרקארט לא הבהיר בין שתי הוראותיה של 'шибולה'; או עדין לא ידענו ש'תובל' צורה משובשת. כאמור, מוטעית היא עצם ההנחה שלפנינו שׁ, אך מילא אידיאפלש

12 ראה: בלואו, נושאים (לעיל, הערא 6, עמ' 92–91, עמ' 103). גם בערבית L. Bauer, *Volksleben im Lande der Bibel*, (יעין למשל: [הפניית סימון הופקינס] Leipzig 1903², pp. 8–9 [*Abhandlungen der königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Historisch-philosophische Klasse*, NS, V, No. 8], Berlin 1902, p. 11; L. Bauer, *Das palästinische Arabisch*, Leipzig 1926⁴, p. 8, §5.3g; W. Baumgartner, *Zum Alten Testament und seiner Umwelt*, Leiden 1959, p. 226), אך מבחינה היסטורית לא היה נון לשורו קו לשון זה עם מעשה שיבולת.

13 ידועה העrhoתו של רבוי דוד קמחי בפירושו לשופטים על אחר: 'ובני אפרים שהיינו מגמגין באוטה השיז'ן אויל אויר ארצם היה גורם להם וזה כמו אנשי צרפת שאנים מבנים לקרויה השיז'ן' כן קורין אותה כמו תיז'ן רפה'. בעקבות דבריו של פרופסור שלמה מORG באנציקלופדיה יודאיקה (*Encyclopaedia Judaica*², XIII, s.v. *Pronunciation of Hebrew*, col. 1134), אמרותן חיך J.A. Emerton, 'Some Comments on בפי בני אפרים גון ביטוי מיחוד' (in: A. Caquot et al. [eds.], *Mélanges bibliques et orienteaux en l'honneur de M. Mathias Delcor*, Neukirche-Vluyn 1985, pp. 149–157).

14 עיין: The Anchor Bible Dictionary, V, New York 1992, p. 1211
J. Marquart, *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft*, 8 (1888), pp. 151–155 15

לקבל את הצעתו של מרקארט,¹⁶ שהרי אם שמרו בני אפרים הן על ש¹, (=ש) הן על ש², (=ו), מה מנע אותם מלכטוא את 'шибולות' ב-ש' כשהיו חוויהם תלויים במובטא זה? מאמרו של מרקארט נתקבל בדרך כלל בהסתמה,¹⁷ וכעבור חמישים וארבע שנים שימוש כבוחינה ابن פינה וויז למבול של מחקרים למנ מקורו המפורנס של ספייזר. ועיין עליון להלן (עמ' 7).

אולם עוד בשנת 1905, מיידור לפניו פורסום דבריו של הריס, פרנס העירה קצירה ביותר של שורות הבלשן השמי הדגול זיגמודן פרנקל. העירה זו אינה מכוננת למאמר שמדובר מרארט, אך אין להפרין בחשיבותה להבנתו המכונה של מעשה שכבות. העירה חושפה מילים שהן ארימות יותר מן הארמית, צורות מדומות¹⁸ שתוחוו על-ידי תיכון יתר: כיוון שיד ויתר באրמית עשוות להקביל אל זה ואל ש בערבית, שננו במסורת משובשת זו ורש ארימות מקוריות לד' ולית במילים מודזון, מובלא, נtab (במקומות מוגנון, שובלא, נשב האונטיות) במשמעותם 'מאזנים', 'שיבולים', 'נשב'. העירה מאירות עיניים זו, אשר חשיבותה מכרעת לעניינו, שכן הראות ש'שיבולת' מתחילה ב-שׁ, ושאין להסתמך על 'תובלא', נעלמה לחוטין מעניין החוקרם, אף-על-פי שככל מילה שכח פרנקל רואיה עד היום לחשומת לב קפנדנית. בדרך כלל יתרכז גدول יש לכתיבתה תמציתית, אך במקרה המיחוד הזה, בגלל קווצר העירה ומפני דבריו לא היו מכוננים במשירין למאמר של מרארט, נסתור ההערה מעניין החוקרם. ואולם היא מעמידה את המחקר באשר למקור 'שיבולת' במצב חדש לגמרי ומוכיחה סופית שלפוחות 'שיבולת' במשמעות 'טיבת התבואה' מתחילה ב-שׁ, ובזה הוחלה התזה של מרארט, אשר אמן הבין את 'שיבולת' של בני אפרים כ'זרם' אך לא נזקק להבחנה בין האטימולוגיה של 'טיבת התבואה' לאטימולוגיה של 'זרם'. אולם פ' בול¹⁹ מגדולי המילונאים שקו לעברית המקרא²⁰, הבחן היטב בין שתי המשמעויות. לאחר שאנ' הוא, הביבליוגרפ המקיים, לא הכיר את הערטו של פרנקל, עדין הניח ש'תובלא' במשמעות 'טיבת התבואה' כורה אונטית היא, סבר ש'שיבולת התבואה' מתחילה ב-שׁ, כדעתו 'תובלא' וחכך בדעתו שמא 'שיבולת זרם' פותחת ב-שׁ, שהרי אפשר לקשרה עם ערבית סبل 'גשם', שלא כדעת מרארט, שגורא את 'זרם' מ'שׁבֵל' דווקא. מעניין שבקבלה לש'יבולת הנهر' בול מוציא את 'שבלתא דנהרא' הארמית, אך מבחינה סמנטית בלבד, בלי להסביר את המסקנה המתבקשת שהארמית מוכיחה סופית (וגם) 'שיבולת הנهر' מיצגת שׁ. חבל, שהרי הפניות תשומת הלב לגיזרון מאושש וזה הייתה משנה את

¹⁶ כפי שטען בצדק ספייזר; עיין להלן (עמ' 7 והערה 26).

עין למלשָׁל: E. Kautzsch, *Das Buch der Richter*, Freiburg i.B. 1897 17
שְׁבַטְקַסְתּ הָעִקָּר הָאָמֵד עַל מִעְתַּק ס < שׁ. עוד בשנת 1939, יוחנן מוביל שניים אחורי פרטום
מאמרו של מרקארט, קיל הריס (לעיל, העירה, 8, עמ' 64, §40) את דעתו, אם כי בהסתמך על
מה

F. Buhl, W. Gesenius' hebräisches und aramäisches Handwörterbuch über das Alte :^{תנ"י} 19
Testament, Leipzig 1915¹⁶, s.v. **לְשָׁוֹן**

J. Fück, *Die arabischen Studien in Europa*, נספח על מעםם כערבייסט מוחון; עיין עלייו: Leipzig 1955, pp. 305–306

בעיות בתורת ההגה והצורות של עברית המקרא

כיוון המחקר בתכלית והייתה מוכיחה סופית שלא רק 'шибולות' = 'תבואה'
מחילה ב-ב'-שׁ, אלא גם 'шибולות' = זום.²¹
כאמורו, העתו של פרנקל נשכח לחוטין, ובלי להידרש לדבריו נתגלה מעמדו
הרופא של 'תובלא' בהוראת שיבולת התבואה בשנת 1942 בידי רלף מרקוס²²
ושוב, והפעם kali לדרעת על פרנקל ומרקוס גם ייחד, בשנת 1967 בידי יוחאיל
קוטשר.²³ שניהם מתייחסים למאמרו של ספייזר (להלן, הערת) 26²⁴ וסתורים את
ביסטו העובדתי כאילו 'шибולות התבואה' (כלל הפחות) יכול להתחיל ב-ב'-שׁ;
אך השינויות והברק של מאמרו של ספייזר היו שוכני לב כל כך עד שהוסיף להטיל את
כלו על המחקר.

ובכן, בשנת 1942, עם מאמרו של ספייזר, התחללה התקופה המודרנית של מחקר
מעשה השיבولات, והיא מתבססת לא-ימעט על ההנחה המוטעית ש'шибולות',
לפחות באחת משתי הוראותיה, פותחת ב-ב'-שׁ.²⁵ אך גם אם לא נמצא בהצעות
פרוכות נוספות וגם אם יראו לנו טיעוניהן מושכים ומשכנעים לכארה, עצם יסודם
נעקר, שכן הם מבוססים על ההנחה ש'шибולות' באחת מההוראותיה מתחילה ב-ב'-שׁ.
נהليل אפוא במאומו של ספייזר 'The Shibboleth Incident (Judges 12:6)'
שנתפרנסם בשנת 1942.²⁶ ספייזר מtabס על 'תובלא' המשובש ומניח שמעשה
הшибולות נסב על מבטא שׁ² (=ת), כפי שסביר מרקרט. בכך לא קיבל ספייזר את
התואריה שבני אפרים הם ששמרו על שׁ² (=ת), שהרי כאמור, אם שמרו בני
אפרים הן על שׁ² (=ת), מה מנע מהם מלבלטה את שיבולת ב-ב'-שׁ,
כשהיו חייהם תלוים בכך? ! על כן הצעיר שבני ספייזר גלעד הם ששמרו על
שׁ² (=ת) ובמיוחד לא היו מסוגלים לחקות כראוי הגה זה, שנדר ממצבת
הගאים, ובמקום thibboleth ביטאו 'סבלת'. את galadit עצמה נאלץ
הכתוב לעתיק 'שבלת' בהשפעת התאטם 'ת' בלהג galudi = שׁ בלהג הארץ-
ישראל'.

מאמר זה, שבסיסו הבלשי מופרך (שהרי הוא מניה ש'шибולות' פותחת ב-ב'-שׁ²
[=ת]) אך הוא עקיב, לכיד ובינוי לתלויות, נתקבל במחקר. הדבר מפתיע
שבעתים, מפני שהפרק מאומו בידי רלף מרקוס ראה או באותו כתבי-העת
באותה שנה עצמה. דימ' קיבל את דברי ספייזר כלשונם.²⁷

21 מעניין שבדירוק כך נגנו קהлер ובאומגרטנר (*shahar minah sh'shivlut'*, פותחת ב-ב'-שׁ²)
בערך *'שבלת III'* (aramäisches Lexikon zum Alten Testament, Leiden 1967³
מלילום מביא באיזה הקשר והגמה הפשיטאית את 'шибולות הנהר' ב'שבלתא דנהרא', אך
ב'שבלת II' אינו מזכיר את הארמית לשם קביעת הגזירון אלא את סביל הערכית בלבד.

22 R. Marcus, *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 87 (1942), pp. 39ff. 22
E.Y. Kutscher, 'Mittelhebräisch und jüdisch-aramäisch im neuen Köhler-Baumgartner', in: 23
E.W. Anderson et al. (eds.), *Hebräische Wortforschung*, Leiden 1967, pp. 173-174
קוטשר סוכמו בספר שפורנס לآخر מותו: 25
E.Y. Kutscher, *A History of the Hebrew Language*, Leiden 1982, pp. 14-15, §22

24 מאמרו של מרקוס ראה או בכתב העת שפרסם בו ספייזר את דבריו, באותו שנה עצמה!
25 ספייזר עצמו לא הבדיל בין שתי הוראותיה של 'шибולות' וונמיד את שוויהן על שׁ² על סמך
'תובלא' = 'шибולות התבואה'.

26 E.A. Speiser, *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 87 (1942), pp. 10-13 26
W. Diem, *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 124 (1974), pp. 27
במאמרים ובटיכונים רבים מוצג מבטא שיבולת ב-ב'-שׁ בוגר אפשרות סבירה וועיפה.
242-243 עיין למשל: ח' ר宾, עיקרי תולדות הלשון העברית, ירושלים תש"ב, עמ' 19, הערת; 1;

סוייגרס מצא שיטה חדשה, ואם תרצה לומר תכיסיס חדש, להצלת עיקרי הצעתו של ספייזר.²⁸ מאחר שלף מרקוס שכנע אותו ש'שיבולת חבואה' פותחת ב-שׁ, הצע שacobona בסיפור השיבולת ל'זום',²⁹ שהרי לא ידע שהארמית היהודית והstorית מוכחות שאף 'שיבולת הנהר' מתחילה ב-שׁ. הוא טען שלרווע מזלוין אין בדנו שום מקבילה שמייה לש'שיבולת הנהר',³⁰ אך בלא כל נתונים הניח ש'שיבולת הנהר' פותחת ב-שׁ. בעקבות ספייזר הניח שבני גלעד שמרו על שׁ (=ת), אך הכתוב נאלץ להעתכו ב-שׁ. שלא כספייזר (ובצורה מוצלחת פחות) לא ראה בא'סיבולת' ניסיון של פליטי אפרים לבטא את אלא טען שבשפותם של בני אפרים, כמו אצל כל בני ישראל, נעהקה שׁ, לשׁ. ואכן, בני אפרים אמרו 'שיבולת', אך מאוחר שכבר הייתה המילה 'שיבולת' תפוצה (כדי להביע thibboleth), מסרו הכותבים את 'שיבולת' בצורות 'סיבולת'.

השפעת סוייגרס ניכרת במחקרים אחדים, אף-על-פי שהנחה שׁ, בשבייל 'שיבולת הנהר' אין לה כל ראייה מלשון כלשהו (וכפי שהוא יודעים, אפשר להוכיח מן הארמית שגם שיבולת זו מתחילה ב-שׁ). בכוון זה הלק למיר במאמרו 'The incident du šibboleth (Jg 12, 6)'³¹ את התזה של סוייגרס ניסה לאש על-ידי.

הימצאות ס במקביל ל-th פרוטור-שمية בכתובות תל פכ'ריה הארמית. ג'א רנדסבורג פיתח את שיטתו של סוייגרס³² והרחיב אותה הרחבה ניכרת בתחכום ובאלגנטיות. פרטומו הלא-מעטים הנוגעים במעשה שיבולת הם בבחינת הרורים התלויים בשערה. הוא מוסיף לדוגל בדעה ש'שיבולת הנהר', שלא

ו' בזחיהם, עברית וארמית נוסח שומרן, ה: לשון תורה, ירושלים תשכ"ז, ע' 24, הערכה 20; C.F. Kraft, *Interpreter's Dictionary of the Bible*, IV, Nashville 1962, s.v. *Shibboleth*, p. 327; W. Weinberg, 'Language Consciousness in the Old Testament', *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft*, 92 (1980), pp. 185–204, esp. p. 185; E. Lipiński, *Semitic Languages: Outline of a Comparative Grammar*, Leuven 1997, p. 120, §13.7 (ליפינסקי) מעלה באופן מודר את האפשרות שבני גלעד היו דוברי ארמית, בהשווות-מה ההתייחס אל דברי ספייזר גאר [לעיל, הערכה 8], ע' 29. לעומת זאת דחו את דרכי ספייזר גרביני ודריווור: G. Garbini, *Il Semitico di nord-ovest*, Napoli 1960, p. 45; G.R. Driver, 'Problems of the Hebrew Text and Language', *Altestamentliche Studien F. Nötscher zum 60. Geburtstag gewidmet* (Bonner Biblische Beiträge, 1), Bonn 1950 (pp. 46–61), pp. 58–61. דרייוור טוען שבני אפרים, כמום בערבים, הפה שׁ ל-ס-ס' לשׁ; והחשווה עם העברית אותה מוכננת ולא זו בלבד אלא שגם הם ייחסו שיבולת בשפותם שׁ, יכול לבטא שיבולת כתקנה ולהציג את נפשם! P. Swiggers, 'The Word šibboleth in Jud. 12.6', *Journal of Semitic Studies*, 26 (1981), pp. 28–205–207

29 הוא טען נמצאות שرك הוראת 'זום' מתאימה להקשר; ראה על כך לעיל, הערכה 9.

30 ראיינו שאנו יוס ובול (לעיל, הערכה 19) וכן קהיל ובאמגרטנר (לעיל, הערכה 21) הביאו את המקובל הארץית אך לא בקשר לגיזוון, ועל כן החוקרים המש坦משים במילויים שללהם לא הסיקו את המסתקנות הראויות.

A. Lemaire, in: A. Caquot et al. (eds.), *Mélanges bibliques et orienteaux en l'honneur de M. Mathias Delcor*, Neukirchen-Vluyn 1985, pp. 275–281

G.A. Rendsburg, 'The Ammonite Phoneme /ʃ/, American Schools of Oriental [א] עיין: idem, 'More on Hebrew Šibboleth', *Journal of Semitic [ב] Research*, 269 (1988), pp. 73–79

32 במאמר זה והעליה רנדסבורג טענות מסושות נגד הגיורן *.Studies*, 33 (1988), pp. 255–258

שהצע ביטמן (לעיל, הערכה 10); G.A. Rendsburg, 'Ancient Hebrew Phonology', in: A.S. [ג] ; *Shibboleth*, pp. 1210–1212

Kaye (ed.), *Phonologies of Asia and Africa*, Winona Lake 1997, pp. 69–70

בעיות בתורת ההגה והצורות של עברית המקרא

כшибולת התבואה, פותחת ב-^{ב-ש}₂ (=θ), אֲפָעָלְ-פִי שאין כל נתון ממש המאשר זאת (וכפי שאנו יודעים, 'шибולת הנהר' ב-^{ב-ש}, מתחוד היטב בארכאית), ולא זו בלבד אלא הוא מוסיף, בחזקת *obscurum per obscurius*, עוד נדבן. בירמיה מ:יד נזכר בעלייס מלך בני עמון. והנה נמצאה חותמת עmonoת ועליה שם מלך עמן בעילישע. מאחר ש'שע' מכל ^ש₂, ³³ ניסה רנדסבורג לטען ש'בעילישע' ו'בעליס' זהים ו'בעליס' משקר ניסיון לחתוך את ^ש₂ (=θ). לדעת רנדסבורג, לפניו איסוגLOSEה מעבר הירדן בין העמוניים לאנשי גלעד (שביטאו כביכול את שיבROLת הירדן ב-^{ב-ש}₂), ושניהם שמרו על ^ש₂ (=θ). העמוניים ביטאו את שם מלכם בעילישע ב-^{ב-ש}₂, אך מאחר שהאלף-ב'י'ת שלהם לא הכליל ^ש₂ (=θ), כתבה ב-^{ב-ש}: בעילישע. אולם בני יהודה, שחסרו את ^ש₂ (=θ), ביטאוו ס וועל כן כתבו 'בעליס'. הצעה אלגנטית ומוקדרת זו הנוגעת לאייסוגLOSEה ^ש₂ (=θ) של עבר הירדן קשה לקבלה. אין זה אלא בכך מוחכם וشنון שבנה רנדסבורג לשם הגצת איסוגLOSEה של עבר הירדן ששמר כביבול על ^ש₂ (=θ), והוא מושחת על שני עמודים רעועים: אשר לעמוד הראשון, שביל גלעד, כבר ואני שתהיה הוראתה אשר תהייה, אין היא מכילה ^ש₂, ועל כן אני יכולה לשמש בסיס לשמרות ^ש₂ (=θ) בלהג בני גלעד. ואשר לעמוד השני, העמוני, קשה מאד לקבל ש'בעליס' בלי עסוףית זהה עם 'בעלישע', ב-^{ב-ע} סופית! תירצחו של רנדסבורג ^{ש-ע} סופית נעלמה ב'*אליע' הוא *hoc ad*. אין בידינו עדות כלשהי לקו לשון נזה לא בעברית המקרא ולא בעמוניית, ומכל מקום ראוי יותר לדבר על דיסימילציה של ה-^{ה-ע} השניאיה אחר ע אחרת. ואולם גם כך יש לצפות למשהו מעין *בעליסה.³⁵ עצם הזיהוי של 'בעלישע' כביבול ב-^{ב-ש}₂ (=θ)! אף ברור שגם אם 'בעליס' מתחוד באנגלית, הלשון שומרה על ^ש₂ (=θ)! ³⁶ אף בהרור שגם אם קיבל את זיהוי 'בעלישע' עם 'בעליס', אין כל ודאות שחילופי ש/ס משקפים ניסיון לחתוך ^ש₂ (=θ); והרי חילופי ש/ס ידועים במקרים לא מעטים אחרים.³⁷ ושם היה ל-^{ב-ש} העמוני גונן שונה ועל כן היו עשויים לחתוכה ב-^{ב-ס}.

ואולם לא פרט זה או זה הם המעניינים. המעניין הוא כיצד רעיון, בכלל היותו מושך ואלגנטי, מתוכם וشنון, דוחה זה יותר ממאה שנה במידה רבה את הפירוש

33 ב'ישע' התאחדו שני שורשים, ^{ב-ש}, וב-^{ב-ש}₂; עיין: י' בלאו, עיונים בבלשות עברית, ירושלים תשנ"ז, עמ' 87.

34 עיין: רנדסבורג (לעיל, העירה 32 [א]), עמ' 76, העירה 2.

35 אמרנו השבעים גורסים Beleissa. אם אין זו מסורת אחרת אלא צורה קודומה יותר של 'בעליס', היא מחזקת את טענותו של רנדסבורג. ועדין היה הספק מרובה שבעתים על הכרוי, ועיין בהמשן.

36 טענותיו של רנדסבורג (לעיל, העירה 32 [א]), עמ' 75, העירה 1 נגד זיהוי זה הן בבחינת מעגל קסמיים. כיוון ש'בעלישע' ו'בעליס' זהים, אין להסביר את 'בעליס' המקראי עם 'בעליס' האנגלית. והרי זיהוי 'בעלישע' עם 'בעליס' הוא הרצין הוכחה ועל כן אין יכול לשמש בסיס למסקנות נוספת.

37 השווה לנוין הארכדיות, W.v. Soden, *Grundriss der akkadischen Grammatik*, Roma 1995³, A.F. Rainey, *Canaanite in the Amarna Tablets*, I, Leiden 1996, pp. 37–38; לעניין אל-עمرנה T. Muraoka : השווה גם כן אל 'סנחריב/שנחריב'; ראה: pp. 43ff.

38 ראה לעיל (הערה 13) את דבריו שלמה מוויג (ובעקבותיו דברי אmorton) על התגונות מבטא השורקים.

הפשוט, אשר אפשר להוכיחו בדרך פשוטה אך פחות נאה ואלגנטית!³⁹ ועצמי לחוקרים: היזהרו מלהיות אלגנטיטים, שנונים ומחדשים על חשבון העובדות! יש נושאים לא-מעטים אשר בדורות קודמים הוציאו להם פתרונות סבירים עד שאין עוד לחש בהם; לכל היותר אפשר לשפרם ולשכללם פה ושם. הרצון לחדר בכל מחיר הוא נטייה השמורה לרעת בעליה.

עד עתה הבאתני שני ניתוחים היסטרוריים, אשר אפשר להוכיחם מפני שהיו שליליים ובאו לסתור דעות אחרות. אך אני רוצה להיראות ספרני יתר על המידה; על כן אסיים בתאוריה 'חיבובית', הצעה לפתרון בעיה ולא לדיחית הצעה אחרת, סבירה שנראית לי מואושתת לא רק מפני שעיל-ידי הנחה אחת פשוטה היא פרטת בעיות לא-מעטות אלא גם משום שאף בתחוםים שכנים לא מעטים היא מכוננת סדרות במקום שקדום חשבנו שלשולטים בו לבול ותווך ובוovo. מודה אני שיש לפחות טיפוחי, ועליכם לקבוע שמא עברתי פתאום מספקנות-יתר לדעתנותי יתר.

כוונתי לתאוריה שבעברית המקרא שלטה פנימה הטעה מלעיל כללית. אתחילה במילת הסטייגות בבחינת 'מתחליל בגנות ומסיים בשבח'. גם בתאוריה זו, כמו בכל שחזור היסטרורי, נאבקים מעתקי הגאים והיקשים, ועל-פי נטיחת האישית אתה עשוי לתרא Ко לשון זה דוקא כمعתק ואת חבו בהיקש ולהפך. אולם אין זה אלא מיומו של דבר. התאוריה של הטעמה מלועל כללית מסבירה בהנחה פשוטה את רוב רוכבה של ההטעמה במקרא ולא זו בלבד אלא קוווי לשון גובלים רבים, שעד הצעת ההנחה הזאת נראו שרירותיים ובלא התנינה פונטיית, מוארים

פתאום באור שונה, כשהם משקפים סדרות ותקינות שונות. ובכן תאוריות המליעיל הכלילית⁴⁰ מבוססת על עובדה אחת פשוטה: טול את רוכב רובן של המילים בעברית המקרא בהפסק ותמצא בהן מיעוט ניכר של מילים מליעילות ורוכב של מילים מלրיעיות. נחח את המילים המליעילות ותמצא שהן שמרו על מבנה הhabrot הקדומים: ק'מה, ק'מו, פְתַ'בָּה, יִכְתַּבְבָּה, דְגַנְקָה, לא השילו הברה סופית ושמרו על הטעמה המלועל מתוקפה קודמת. אשר למילים המליעילות, בדוק אותן ותגלה שלפי תורת הדקדוק המשווה הן הסתימים בעבר בתנועה קצרה שנשללה. ובכן, דְבַרְ המליעלי היה מליעלי ru'ru'^{*}, פְתַ'בָּה המליעלי היה kata'ba^{*}, יִכְתַּבְבָּה המליעלי היה yaktu'bu^{*}. במילים אחרות: גם המילים המליעילות היו לפני פניהם מליעילות. נמצאו למדים: בעברית

39 יוצא דופן מאמרו של דוד מרקוס ' Ridiculing the Ephraimites: The Sibboleth)' (Incident [Judge 12:6]), Maarav, 8 [1992], pp. 95–105. לרגע את בני אפרים. קשה לי להבין את כוונת המדויקת של הפסחון, הרואה במעשה השחיטה האכזרי של פליטי אפרים לעג היחול. בין היתר מרקוס מסתמן גם על 'נא' בכתבי א' אָמְרָנָא', כאילו הוא מכיער רינכן בפניהם, שאינו מתאים למעשה השיבולת כפי שמקובל להבינו. והלו אמיצנו את 'נא' גם בפניהם המלך אל מי שהוא עתיד להוציא להורג (בדוק במעשה השיבולת) 'שמע נא' (שם"א כב:ב). השווה גם אל דברי יהושע לענן 'שם נא' ... והגד נא' (יהו ז:יט) ולפקודת המלך לפקדיו פקדו נא' (שם"א יד:ז) או לעבדיו: 'שמעו נא' (שם"א כב:ז).

40 לפורטם על תאוריה זו, שיטותיה מצוים אצל מ' לMBER, ז' קנטינו וה' בירקלנד, עיין בחיבוריו: עיונים (לעל, העדה (33, עמ' 53–41, 65–54, 66–71; נושאים (לעל, העדה (6, עמ' 17–208, 104–119, 36–49).

בעיות בתורת ההגה והצורות של עברית המקרא

שלטה בעבר הטעםת מלעיל כללית; המילים המלעיליות היום (בהפסק!) שמרו בדרך כלל על הטעםת המלעיל שלهن ורוב המילים המלעיליות היום היו בעבר מלעיליות, שהרי השילו תנוועה קצרה סופית.

ראינו כיצד בעוזת הנחה פשוטה וסבירה הצלחנו להסביר את הטעםתן של רוב המילים במקרא. הנחה זו לדבה יש בה כדי לאשש סברה זו. אולם עכבה האמתה של התאוריה נגלה, כאמור, כאשר התנהגותם הפונטית, השרירותית לכאורה, של קוי לשון שלמרαιות עין אינם שייכים לתאוריה זו, נעשית מובנת מותך סברתנו.

אביא ארבע דוגמאות:

(א) ראיינו את צורות הפסק המלעיליות – *כַּתָּבָה*, *כַּתָּבָו*, *יִכְּתָבָו*, *דַּגֶּךָ* – המקבילות לצורות ההקשר המלעיליות – *כַּתָּבָה*, *כַּתָּבָו*, *יִכְּתָבָו*, *דַּגָּךְ*. תארירית המלעיל הכללית מסבירה בבירור את ההבדל בין שתי סדרות אלו ואחת גזירת צורות ההקשר מן הפסק. ההברה המוטעתת המלעילית בהפסק מכילה תנוועה ארוכה, שהתארכה בעטייה של הארכת הפסק. אולם צורות ההקשר המקוריות, כshediyin היו מלעיליות, היכילו תנוועה קצרה בהברה פתוחה מוטעתת, רוצח לומר: **yikto'bū*, **kāta'bū*, **dāga'kā* בהברה מלעילית,⁴¹ נעתק הטעם להברה האחידונה. נשאלת השאלה מדוע בדרך כלל ההברה הפרה-טונית הפתוחה, לפחות כשהיא מכילה a, משתמרת וכנראה אף מתארכת, ואילו כאן ההברה שהיתה מוטעתת ונעשתה עתה פרה-טונית נחטפת על דרך הארמית. מתקבל על הדעת שמשמעותה כאן השפעת הארמית. מסתבר שlefneino קו לשון מאוחר כי יותר מקופה שהיתה השפעת הארמית, ועל כן נחטפה ההברה הפרה-טונית הפתוחה על דרך הארמית. הטעםת המלעיל הכללית היא שמאפשרת להבין את התנהגותם החיריגת של *כַּתָּבָה*, *כַּתָּבָו*, *דַּגֶּךָ* ולהעמידה במסגרת ההיסטורית.

(ב) לכואורה בעתיד המכונה לעתים קרובות 'עתיד מהופך' יש נתיחה להסיג את הטעם מהברה מלעילית, ואולם אין זו אלא אשליה. תארירית המלעיל הכללית מלמדת שבצורות העתיד *יבֵּין* היפוך שלפנינו יש שרידי הטעםת המלעיל המקורית. הדקדוק השמי המשווה מורה לנו שהעתיד המקוצר, רוצח לומר העתיד המסתתר ביל הופיע בלתי תוספת בניו, מצין לא רק פקודה אלא אף עבר. כך, למשל, באכדיות *iprus* ובערבית בסינטגמות סגורות *לִם יִקְנֶבּ*, *ן יִקְנֶבּ*. בסיפורת המקרא לא נשתרם העתיד המקוצר במשמעות עבר אלא בسانטגמה הסגורה אחריו י"ו; אין אפילו לפנינו י"י' מהפכת' אלא י"י' משמרת', בכיוול, המשמרת את העתיד המקוצר במשמעות הארכאית של עבר. עתיד מקוצר זה נבדל מן העתיד הרוגיל גם בהטעמו. העתיד הרוגיל הסתיים בתנוועה סופית (ע) ועל כן לפי הטעםת המלעיל הכללית הייתה מוטעתת בהברה שלפני ה-ע (מעין *mu'yaqū*), ואילו העתיד המקוצר בהברה לפני כן (*qum*). מכאן צורות מעין י'ק'ום לעומת י'קם. צורות מעין י'קם אין משקפות אפוא נסיגת הטעם אלא את הישמרות הטעם במקומו המקורי. המצב היטשטש בגלגול נטייה כתלית (מאוחרת) להטעםת מלרע (כפי שהיא משתקפת, למשל, בצורות ההקשר הנזכרות *כַּתָּבָה*,

41 איןנו עוסקים בשמות סגוליים, שכן רק מבחינה פונטית הם מלעיליים אך לא מבחינה פונטמית, כי תנוועתם הסופית תנוועת עוז היא.

יושב בלאו

ב'תו', י'תבו', דגך') ובהשפעת העתיד הרגיל המלעדי, שבעתינו צורות עתיד ב'יו'ו' השימור' נעשו מלրויות (השווה את חילופי ניאסף כוגן בר' כה:ח, שהמרה על הטעםת המוקורת, עם ויאסף, במ' יא:ל, שהטעם נתקק בו תניינית להבראה האחרונה).

(ג) לאורה מפליאות צורות הפסק מעין וילך, וינפ'ש לעומת צורות ההקשר וילך, וינפ'ש.⁴² והר' ראיינו שלצורות הפסק נתיה לטעם מלעדי ולצורות ההקשר נתיה לטעם מלעדי, וכך זה מהופך. ועוד, מודיע לא חלה הארכת הפסק על צורות אלו, כפי שמראה הפתח (ולא קמץ)! אכן, הבלשנים התקשו למצוא בכך הסבר. אנסה לפצח בעיה זו בדרךנו בעזרת תאוריית המלעדי. כפי שהדגשתי, צורות עתיד ב'יו'ו' השימור' מייצגות עתיד מקוצר, ועל כן הטעםת המלעדי בהן מוקורת והן מסתיימות בהבראה סגורה. על כורחנו נטען שכורות הפסק המלրויות מתקפות מעתק של בורות הפסק שהסתימו בהבראה סגורה ושמעתק זה חל אחרי שחדרה הארכת הפסק מלפעול אך לפני שחיל חוק פיליפי או לפחות לפני שחדר מלפעול. על כן בעטיו של מעתק זה נוצרה וילך, בהטעמת מלעדי, ובגלל חוק פיליפי שחיל עתידי המתקף למלרע עשו הצירהفتح. אך הפתח לא נעשה קמץ, כי הארכת הפסק כבר חדרה מלפעול. ובכן, בעזרת תאוריית המלעדי הכללית (ועוד כמה הנחות) נתלבנה העתקת הטעם החrigga בהפסק להבראה הסופית.

(ד) כדיוע, (אף) בהפסק צורות עתיד מסתיימות בסיום זון בטעם מלרע: יאספון', וailo צורת הפסק של העתיד – בסיום זון מלעילי: יאס'פ. קל להסביר את הטעםת המלרע של יאספון' לפי הטעםת המלעדי הכללית. הסיום זון הייתה במקור אחנ* (השווה למשל, בערבית על يكتبون). על כן בהטעמת מלעדי בא הטעם בסיום זון, וכשנשללה התנועה הסופית ונשאר הטעם במקומו, נעשה הפועל מלרע.

הציגו לפניכם שלוש בעיות בהיסטוריה של עברית המקרא, שלוש סוגיות שאני לפחות חושבן למאושחות. שתיים מהן באו להראות שהדעות המקובלות מוטעות והתאותיות המוצעות נכונות מפני שהן באו לסתור דעה, ושליחת להזים טיעון. הסוגיה השלישית נראה מאוששת מפני שבנהה פשוטה היא מסבירה לא רק היקירות מרובות אלא גם הרבה קווי לשון גובלים.

עצב נסוך תמיד על הרצאות זיכרון הנישאות בפי חברי הנפטרים, עצב של כיסופים וגיגועים, כיסופים אל האדם וגיגועים לשיחת חולין עמו. הערב חסר לי עמידי פרופסור שלמה מורג גם כבן-شيخ מדעי. היהתי רוצה לדון עמו בבעיות השעהית, לשם עת הדעתו המאוזנת והשקלוה בשאלות מדע, ולפי הצעותיו לתקן את הטעון תיקון בדברי. חבל על דברין ולא משתכחין.

הרצאה הושמעה ביום ג' בכסלו תשס"א / 30 בנובמבר 2000

42 הצורה המוקורת הייתה *וינפ'ש, והטעם נתקק להבראה האחרונה (עיין לעיל, דוגמה ב).

דברי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים

פרק שישי

- 1 א' קלימן, ספר עברי על תיאוריה כלכלית משנת 1900. תשל"ז. 12 עם.
- 2 שי סמברוסקי, מקום ומרחב על-פני אחורי הניאוראפלטוניים. תשל"ח. 14 עם.
- 3 י' בלוא, לשונו של השיר הפילוסופי בן שבעים הבטים של מוטי אבן טובי מסבילהה. תשל"ט. 32 עם.
- 4 א"א אורבן,ימי הבית השני ותקופת המשנה בעניין יצחק בעיר. תש"ם. 24 עם.
- 5 י' עמיר, משה כמחבר התורה אצל פילון. תש"ם. 21 עם.
- 6 ע' פונקנשטיין, המשכיות וחידוש במחשבת המאה הי"ז ובמודעה. תשמ"א. 27 עם.
- 7 שי סמברוסקי, מאקסול (1831-1879) — מפנה בתפיסת הממשות הפיסי-קאלית. תשמ"ב. 10 עם.
- 8 ד' פלוסר, מה מוכנו המקורי של *Ecce homo?* תשמ"ב. 9 עם.
- 9 שי' פילד, הקטגוריות המשפטיות בדרני העונשין. תשמ"ב. 18 עם.
- 10 י"ח ירושלמי, דברי שפינואה על קיום העם היהודי. עם נספח: ספרד וספרדית בספרייה של שפינואה. תשמ"ג. 43 עם.
- 11 ד' שולמן, הגיבור הטרגי באפוס היהודי — מותו של קארונה לפוי ויליפוטר-אלואר. תשמ"ד. 27 עם.
- 12 א' לנדר, החוק הרומי מקור בחקיר תולדות עם ישראל. תשמ"ד. 15 עם.

פרק שביעי

- 1 שי סמברוסקי, מוקדם ומאוחר בהגות מדעית. תשמ"ד. 11 עם.
- 2 י' פרידמן, הנכואה במחשבת התנועה האחמדית באיסלאם. תשמ"ה. 25 עם.
- 3 א' לאופר, מחקרים בפונטיקה. תשמ"ו. 69 עם.
- 4 א' כשר, מלחמות הורדוס בנבטים. תשמ"ו. 35 עם.
- 5 שי סמברוסקי, פרוקלוס נשיא האקדמיה האפלטונית ויורשו מרינוס השומרוני. תשמ"ו. 15 עם.
- 6 י' קפלן, הכהילה הפורטוגאלית באמשטרדם במאה הי"ז — בין מסורת לשינוי. תשמ"ז. 21 עם.
- 7 מ' בריאש, בירוזים בלשניים בכתביה-היד של המשנה — טיפוט הלשון וקווי ייחוד בלשון. תשמ"ז. 28 עם.
- 8 מ' ברינקר, יהודיותו של ברנד. תשמ"ז. 18 עם.
- 9 שי סמברוסקי, ניטוון בעינו של איינשטיין. תשמ"ח. 10 עם.
- 10 א' טל, בין עברית לארכית ביצירת השומרונים. תשמ"ח. 17 עם.
- 11 י' בך-שלמה, הרוח והחיים במשנת הרכ בוק. תשמ"ח. 18 עם.
- 12 רבקה ש"ץ, הגותו של רמח"ל על רקע ספרות התיאודיציה. תשמ"ח. 17 עם.

פרק שנייני

- 1 מ' הרן, ארבע הברכות וחמשת הספרים' שבספר תהילים. תשמ"ט. 32 עם'.
- 2 מ' מילסן, נגיב מחופש וגימאל עבד אל-נאצר — הספר מול השלטון. תש"ז. 15 עם'.
- 3 ג' קוגל, מדרשים שנתקנו מקומם. תשנ"א. 13 עם'.
- 4 ח' רוזן, קרבת לשונות, משפחות לשונות, השוואת לשונות. תשנ"ד. 23 עם'.
- 5 ח' ווון, על חברה, תרבות ואינטלקט אנושי ועל מבנה לשונות בראיית הסטרוקטוראליסם על פני פניו. תשנ"ז. 24 עם'.
- 6 י' בק'-שלמה, היסודות הפילוסופיים בקבלה לפי גרשום שלום. תשנ"ז. 21 עם'.
- 7 ז' חרוי, על התהווות בתורת המתאים של ר' חסדאי קרשש. תשנ"ז. 12 עם'.
- 8 א' ברק, החוקה הכלכלית של ישראל. תשנ"ח. 14 עם'.
- 9 א' גרוסמן, שקיית בכל ועליית המרכזים היהודיים החדשניים באירופה במאה הי"א — אגדה ומציאות. תשנ"ט. 27 עם'.
- 10 י' פרידלנדר, הרקע הגותי וההיסטוריה של הטפנות העברית במזרח-אירופה במאה הי"ט. תשנ"ט. 14 עם'.
- 11 י' בלואו, שלוש הלשונות של חברות הגניזה. תשנ"ט. 12 עם'.
- 12 מ' בית-אריה, חולדות הפקתם של כחבייד עבריים בימי-הביבנים. תש"ס. 24 עם' 16 לוחות.

פרק תשיעי

- 1 יהושע בלואו, בעיות בתורת ההגה והצורות של עברית המקרא — פתרונות קודמים וחדשים. תשס"א. 12 עם'.